

Базиліук Б.Г.,

Доцент,
кафедра управління персоналом та економіки праці КНЕУ

Базиліук Б.Г.,

Доцент,
кафедра управління персоналом и экономики труда КНЭУ

Bazyliuk B.G.,

Associate Professor
at the Department of Management and Economics of Labor of KNEU
e-mail: boris_bg@ukr.net

СВІТОВИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

МИРОВОЙ ОПЫТ СОЦИАЛЬНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ В УКРАИНЕ

WORLD EXPERIENCE OF SOCIAL INVESTMENT AND ITS ADAPTATION IN UKRAINE

Досліджено сутність соціального інвестування та механізми його розширення у провідних економіках світу. Практична цінність соціального інвестування, яка полягає у подвійному (соціальному та підприємницькому) ефекті, відкриває вагомі перспективи для його застосування в Україні на основі розширення фінансових та організаційних механізмів.

Исследуется сущность социального инвестирования и механизмы его расширения в ведущих экономиках мира. Практическая ценность социального инвестирования, которая заключается в двойном (социальном и предпринимательской) эффекте, открывает значительные перспективы для его применения в Украине на основе расширения финансовых и организационных механизмов.

Social investment and mechanisms for its expansion in major economies of the world is explored in the article. It was determined that the systemic development of the institutional environment for the expansion of social investment in the EU was a response to the key challenges for the European economy: economic crisis (which has increased unemployment and poverty and social exclusion) and deterioration in the demographic dynamics (reduction of the working population in Europe and increasing the share adult people). It is noted that the practical value of social investment is in double (the social and entrepreneurial) effect. It was determined that in Ukraine social investment has not become widespread and largely focused on the national and international support through funds established by foreign countries and organizations for concessional lending to socially important projects. In this article, the necessity of the development and implementation of combined funding instruments of social impact investments is substantiated. Namely, the instruments based on the resources of international financial institutions, direct expenditure, private investment (which should be to encourage government guarantees and other mechanisms of assistance), financial resources, sovereign wealth funds, private investors, wealthy individuals, philanthropic foundations, etc. The content of the directions of implementation of the corresponding work is offered.

Ключові слова. Соціальне інвестування, соціальна відповідальність, Соціальна бізнес ініціатива, інвестування із соціальною місією.

Ключевые слова. Социальное инвестирование, социальная ответственность, Социальная бизнес инициатива, инвестирование с социальной миссией.

Keywords. Social investment, social responsibility, The Social Business Initiative, investment with the social mission.

Вступ. Зміна парадигми економічної діяльності, коли пріоритетом визначається не максимізація прибутку, а досягнення суспільного ефекту, обумовили розширення специфічного типу діяльності, відомого під широким колом термінів: соціально відповідальне інвестування, довгострокове результативне інвестування, інвестування із соціальною місією, інвестування з соціальними наслідками, етичне інвестування, стале і відповідальне інвестування, інвестування на основі цінностей, соціальнеінпакт інвестування тощо. Всі ці терміни об'єднуються спільною характеристикою — очікуванням позитивного соціального результату одночасно із отриманням прибутку, або принаймні поверненні, первинних інвестицій.

Сучасні світові тенденції вказують на істотне поширення процесів соціального інвестування. За їх допомогою різні суб'єкти економічних відносин (держава, суб'єкти підприємницької діяльності, філантропи тощо) залежно від цілей, досягають значимого соціального ефекту поряд із підприємницькою діяльністю, що сприяє підвищенню якості життя та суспільного благополуччя нації в цілому. Натепер у світі не тільки динамічно розбудовується екосистема соціального інвестування, а й поступово формуються нормативно-правові засади глибшої інтеграції приватної ініціативи з державними зусиллями для отримання синергії для суспільства.

Процеси соціального інвестування досліджуються багатьма вченими та фахівцями, серед яких варто відзначити С. Бруштейна, А.М. Колота [5] П. Бруно, У. Віллеса, К. Вілсон, Н. Морель, Й. Пальме, А. Хемеріжа, М. Юнуса.

Постановка завдання. В Україні соціальне інвестування знаходиться у відносно нерозвиненому стані. Окремі приватні ініціативи та зусилля держави носять фрагментарний і нерегулярний характер, а соціальні та етичні імперативи не увійшли у повсякденну практику реалізації економічної діяльності. У зв'язку із цим виникає потреба систематизації зарубіжного досвіду та визначення для України напрямків його адаптації. Метою роботи є узагальнення існуючих практик соціального інвестування в провідних країнах світу та з урахуванням діючих в Україні соціальних ініціатив визначити можливі шляхи впровадження нової гуманістичної ідеології розвитку підприємництва в сфері інвестування.

Результати дослідження. Соціальне інвестування засновується на концепції соціально відповідального бізнесу, яка передбачає високу прозорість та відкритість господарської діяльності, свідому відмову від неетичного та протиправного співробітництва з партнерами, своєчасного та в повному обсязі виконання взятих на себе зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання. Відмова від вузькокорпоративних інтересів і налаштування на отримання позитивного суспільного ефекту поряд із отриманням прибутку дозволяє підприємствам вибудовувати власну стратегічну лінію індивідуальної поведінки на ринку, за якої бізнес дедалі більше долучається до проблем розвитку місцевих громад і розвитку суспільства в цілому.

Для держави отримання позитивного соціального впливу від здійснення бізнес-активності є важливим пріоритетом покращення соціальної складової розвитку, а також поліпшення інших пов'язаних проблем: забезпечення інклюзивного зростання, підвищення національного добробуту і забезпечення кращої соціальної інтеграції. В цьому контексті, здатність політики соціальних інвес-

тицій¹ сприяти створенню нових робочих місць (насамперед на місцевому рівні), поліпшувати надання послуг із соціального забезпечення тощо, активно підтримується провідними державами світу на найвищому рівні.

На глобальному рівні у більш широкому сенсі соціально-орієнтований економічний розвиток розглядається у комплексі можливостей для бізнес-середовища. Так, країни ОЕСР вбачають вагомні перспективи від поєднання бізнесу з роботою з державним сектором, філантропією, інститутами і громадянським суспільством. Розуміючи виключну роль держав у забезпеченні соціально відповідальної політики, країнами ОЕСР була сформована візія [8], якою державний сектор розглядається каталізатором на ринку соціально-орієнтованих інвестицій. Ця системоутворююча роль держави реалізується, насамперед, через забезпечення сприятливого нормативно-правового середовища, у напрямках: підтримки соціально-орієнтованих організацій, в тому числі через надання технічної допомоги, залученні до інвестиційних програм, державних закупівель та ін.; надання податкових пільг, гарантій або субсидій і/або спільне інвестування у фонди соціально-орієнтованих інвестицій; розбудова відповідної інфраструктури: створення посередників (оптові банки, біржі та інші канали); забезпечення інших сприятливих умов: рішення регулятивних питань, таких як правові структури.

Системна розбудова інституційного середовища для розширення соціальних інвестицій у ЄС стала відповіддю на ключові виклики для європейської економіки: *економічну кризу* (яка збільшила безробіття та рівень бідності й соціальної ізоляції) та *погіршення у демографічній динаміці* (скорочення працездатного населення в Європі та збільшення частки людей похилого віку). Для забезпечення стійких і ефективних систем соціального захисту Європейська комісія розробила та імплементувала так званий Соціальний інвестиційний пакет (СІП — *Social Investment Package*) [9], який визначає ключові пріоритети для соціальних інвестицій. Цей пакет орієнтує як державні так і приватні суб'єкти до соціального інвестування, а саме: ефективніше використання державних соціальних бюджетів для забезпечення адекватної та стійкої системи соціального захисту; зміцнення існуючих і майбутніх можливостей людей, а також поліпшення їх можливостей інтеграції у життя суспільства і на ринку праці; комплексності надання пакетів пільг та послуг, які допомагають людям протягом усього їхнього життя; орієнтацію на профілактику, а не лікування, що розширює можливості суспільної допомоги у разі потреби; пріоритетність інвестування в дітей і молодих людей, з метою збільшення їх можливостей у житті.

На цій основі ЄС системно розбудовує сприятливе фінансове, адміністративне та правове середовище для соціальних підприємств, з метою вирівнення їх можливостей з іншими типами підприємств у тому ж секторі. З цією метою у 2011 р. було розроблено та запроваджено Ініціативу соціального бізнесу (*The Social Business Initiative*) [6], яка реалізовується у тісній співпраці із зацікавленими сторонами у країнах ЄС і визначає заходи щодо зміцнення та поліпшення ситуації на місцях для соціальних підприємств.

Для Ініціативи соціального бізнесу було визначено 11 пріоритетів, які групуються навколо трьох напрямів: полегшення доступу до фінансування для со-

¹ Соціальні інвестиції — залучення фінансування для організацій, які забезпечують соціальні потреби, передбачає одночасне отримання як соціального ефекту (більш широких соціальних, екологічних і суспільних цілей), так й фінансових результатів (прибутків).

ціальних підприємств; покращення наочності соціального підприємництва; створення сприятливого правового середовища для соціальних підприємств.

Кабінетом Міністрів Великобританії політиці розвитку соціальних інвестицій надається пріоритетного значення з огляду широкі можливості, які відкриває використання фінансових коштів для вирішення укорінених соціальних проблем. Про важливість політики підтримки соціальних інвестицій свідчить вагоме значення, яке відводиться цьому питанню з боку Уряду. У Великобританії урядова політика відіграє роль каталізатора соціального інвестиційного ринку, що реалізується у побудові екосистеми, яка підтримує соціальні інвестиції. У такий спосіб уряд зосереджений на створенні простору для інновацій, укріпленні «вузьких місць» — юридичних та інших бар'єрів на шляху соціального інвестування.

У Стратегії «Соціальні інвестиції: сила для соціальних змін» [8] 2016 року, визначаються п'ятирічні орієнтири для державної політики за рахунок соціальних інвестицій трансформувати державний сектор, збільшити соціальну економіку та зміцнити ринкове середовище для соціальних інвестицій. З 2012 р. кількість соціальних підприємств Великобританії неухильно зростає з 58 тис. до 741 тис. підприємств у 2015 р., ув яких задіяно 2,3 млн осіб, а їх внесок в економіку становить біля 55 млрд фунтів стерлінгів. Зважаючи на це, урядова політика й надалі зорієнтована на підтримку соціальних інвестицій у напрямках: розширення фінансування для соціальних інвестицій; зміцнення кадрового потенціалу для соціально-орієнтованих організацій; розвиток культури імпаکت інвестицій; розширення доступу нових інвесторів до ринку соціальних інвестицій; підвищення ефективності державної участі в якості замовника соціальних послуг; збільшення інвестицій у соціально-орієнтовані організації; покращення регулювання та законодавчого поля для соціально-орієнтованих організацій; зниження юридичних і регуляторних бар'єрів для потенціальних імпакт інвесторів.

Політика розвитку соціальних імпакт інвестицій є важливою платформою координації відповідної діяльності в рамках країн ОЕСР. У серпні 2015 р. на заміну Уповноваженій групі із соціальних імпакт інвестицій (*Social Impact Investment Taskforce*) [8], заснованої країнами Великої Вісімки у червні 2013 р. на Форумі із Соціальних імпакт інвестицій, була створена Глобальна керівна група з соціальних імпакт інвестицій (*the Global Social Impact Investment Steering Group (GSG)*). До її складу входить 13 країн плюс ЄС¹, а також спостерігачі від уряду та провідних мережових організацій, що підтримують соціальні імпакт інвестиції. Ця Група працює для посилення імпакт інвестиції на основі сприяння обміну знаннями та заохочення відповідних змін політики на національних рівнях.

Для України практика соціального інвестування відносно розвинених країн залишається у початковому стані. На державному рівні у 2000 р. було утворено Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ) [1], в цілях надання підтримки найменш соціально захищеним верствам населення, створення робочих місць шляхом сприяння розвитку підприємництва в межах реалізації Проекту Світового банку «Фонд соціальних інвестицій», а також підтримки та розвитку ініціативи територіальних громад і громадських організацій.

¹ Австралія, Бразилія, Канада, Франція, Німеччина, Індія, Ізраїль, Італія, Японія, Мексика, Португалія, Великобританія, США, Європейський Союз, Європейський інвестиційний фонд.

Реалізація соціального інвестування в Україні значною мірою орієнтується на державну та міжнародну підтримку. Через фонди, засновані іноземними державами та організаціями, в Україні реалізуються проекти пільгового кредитування для соціально значимих проектах. Таким прикладом виступає Western NIS Enterprise Fund, заснований за фінансування уряду США через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Програма Соціального інвестування WNISEF [2] спрямована на забезпечення підтримки приватних підприємств та фізичних осіб-підприємців з метою досягнення соціального та екологічного впливу в Україні через створення механізму доступного кредитування спільно з банківськими установами, надання тренінгових і консультаційних послуг, коучингу і наставництва. Внаслідок програми підприємці і бізнес отримують можливість вирішувати соціальні та екологічні проблеми через фінансові інвестиції та надійні практики ведення бізнесу. Важливим чинником цієї програми є надання Фондом консультування та підтримки в процесі реалізації та впровадження бізнес-планів.

Розбудова України як соціально орієнтованої країни, багато у чому залежить від синергії державної політики та зусиль бізнесу у розширенні соціальних інвестицій. На сьогодні існує гостра необхідність розроблення та запровадження комбінованих інструментів фінансування соціальних імпаکت інвестицій, на основі ресурсів міжнародних фінансових організацій, прямих бюджетних видатків, приватних інвестицій (які доцільно стимулювати державними гарантіями та іншими механізмами сприяння), фінансових ресурсів суверенних фондів, приватних інвесторів, заможних індивідуалів, благодійних фондів тощо. Для цього важливо забезпечити роботу у таких напрямках:

- формування національної культури соціального інвестування. Стимулювання та поширення ділових практик і звичаїв соціального інвестування, шляхом здійснення системного впливу (інформаційного, законодавчого, лідерства держави у запровадженні та співфінансуванні соціальних імпакт інвестицій тощо) на суспільну свідомість, державний і приватний корпоративний сектор щодо створення позитивного іміджу і невід’ємності соціально-активної складової;

- розширення фінансових механізмів забезпечення соціальних імпакт інвестицій. Спрощення та здешевлення фінансових ресурсів для соціальних імпакт інвестицій для малого і середнього бізнесу та запровадження доступних моделей фінансування соціальних проектів. Такі моделі повинні пом’якшати залучення стартового капіталу, для чого держава може взяти на себе частину зобов’язань у соціально-значимих проектах;

- поглиблення співробітництва держави з міжнародними організаціями та іноземними урядами з метою розширення фінансування соціального підприємництва, залучення інформаційної, аналітичної, консультативно-дорадчої та технічної допомоги;

- розширення потенціалу державно-приватного партнерства для реалізації соціальних імпакт інвестицій. Важливим пріоритетом державної політики у цьому напрямку можуть стати: відбудова територій, які постраждали від військових дій на Донбасі, модернізація соціальної інфраструктури в Україні тощо. Для держави важливо створити належні умови, за яких приватний інвестор зможе вкладати ресурси у реалізацію суспільно значущих проектів, для чого потрібно забезпечити податкові та інші фінансові чинники стимулювання державно-приватного партнерства.

Нагромадження значного прошарку соціальних та економічних проблем в Україні актуалізує потребу залучення різних інструментів до їх вирішення. Одним з таких інструментів може стати соціальне інвестування, яке здатне створити соціальний ефект на основі синергії державної та приватної ініціативи. Зважаючи на значне відставання України від розвинених країн у розвитку соціально відповідального інвестування, важливо забезпечити у створенні необхідних передумов, зокрема:

- *підвищення ролі та важливості соціального інвестування на державному рівні, для чого запровадити концепцію соціально-відповідального інвестування у всіх стратегічних програмних документах соціально-економічного розвитку.* Підвищення зацікавленості держави у трансфері прогресивного зарубіжного досвіду дозволить не тільки створити галузеві програми, скеровані на вирішення нагальних соціальних проблем, а й стимулювати бізнес розширювати соціальні інвестиції у соціально значущі для країни проекти;

- *забезпечення стимулів для розширення приватних соціальних інвестицій, у тому числі через відкриття доступу до соціальних програм, які реалізуються державою.* Розширення приватної участі у реалізації державних проектів, насамперед механізмами державно-приватного партнерства, дозволить активізувати соціальні приватні інвестиції;

- *розширення фінансових механізмів для акумулювання фінансових ресурсів на реалізацію проектів соціального інвестування.* Нерозвиненість фінансового, зокрема фондового, ринку звужує потенціал доступних для соціального інвестування ресурсів до банківського кредитування. Тоді як прогресивна світова практика доводить, наприклад, успішність використання *соціальних облігацій* — спеціальних фінансових інструментів, у яких виплати урядом здійснюються лише у випадку отримання результату — вирішення соціальної проблеми. Такі облігації дозволяють інвесторам брати участь у вирішенні соціальних проблем, а також у випадку успішності — отримувати прибуток;

- *налагодження всебічного інформаційного обміну — створення єдиної інформаційної платформи соціального інвестування в Україні, де були б систематизовані всі діючі проекти соціального інвестування.* Це дозволило б не тільки систематизувати національні бренди із соціального інвестування, а й налагодити обмін із зарубіжними фондами і/або аналогічними проектами з метою пошуку партнерів та обміну досвідом.

Для розбудови соціального інвестування в Україні потрібно:

- розробити та впровадити державну Стратегію соціального інвестування до 2025 року, якою визначити імперативність соціального драйвера у соціально-економічному розвитку нації та пріоритети забезпечення інклюзивного економічного розвитку, подолання бідності, збільшення зайнятості, поліпшення стану охорони здоров'я та соціального захисту населення, освіти, науки, культури, модернізацію соціальної інфраструктури. Передбачити фінансові стимули держави, якими будуть заохочуватись соціальні інвестиції приватного сектору;

- посилити результативність взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями насамперед для потреб збільшення залучення фінансових ресурсів для реалізації соціально значущих проектів в Україні. Значні перспективи для створення соціального ефекту відкриються із механізмом випуску соціальних облігацій МФО у національній валюті, що дозволить знизити девальваційне навантаження на підприємців, які реалізують соціально важливі проекти;

– розширити доступ соціально відповідальних українських підприємців виробників і постачальників до участі в тендерних закупівлях у сфері вирішення соціально значимих для держави проблем;

– запровадження міжнародновизнаних критеріїв і стандартів соціальних інвестицій в Україні. На цьому шляху України вкрай необхідно забезпечити постійний діалог з провідними країнами світу, які мають значний досвід як у стимулюванні та розширенні соціальних інвестицій, так і належному їх вимірюванні і контролі. Залучення нових знань та інноваційних механізмів реалізації соціального інвестування потрібно узгодити із запровадженням в Україні високих міжнародних критеріїв і стандартів до ідентифікації соціальних інвестицій. Це мінімізує зловживанням у цій сфері та підвищить довіру до України серед добросовісних інвесторів на міжнародному рівні.

Висновки. Сучасна українська практика свідчить про низку проблем, які перешкоджають втіленню в життя соціально відповідальних програм, і як наслідок, загальному рівню розвитку соціальної відповідальності в країні. До їх числа відносяться: нерозуміння власниками бізнесу тієї ролі, яку відіграє колективна соціальна відповідальність у процесі стратегічного розвитку компаній, невдоволення окремих верств суспільства проведеними компаніями заходами щодо реалізації колективної соціальної відповідальності (наприклад, споживачів, які вважають, що саме вони оплачують частину соціальних заходів, відображених у високій кінцевій ціні на продукцію), нецільове використання коштів, що виділяються на соціальні програми. Таким чином, за рахунок соціальних інвестицій вирішуються дуже важливі завдання. Зважаючи на високий потенціал соціального інвестування, системне залучення бізнесу до цього процесу є важливим завданням для держави і суспільства в цілому.

Література

1. Постанова КМУ «Про утворення Українського фонду соціальних інвестицій» № 740 від 28 квітня 2000 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/740-2000-%D0%BF>
2. Соціальне підприємництво кредитування спільно з WNISEF. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/ua/business/loans/socializing/>
3. Social Impact Investment Taskforce. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/groups/social-impact-investment-taskforce>
4. Social Impact Investment. OECD. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.oecd.org/social/social-impact-investment.htm>
5. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність, соціальна звітність та аудит як сучасні інститути та технології соціального розвитку /А.М.Колот// Україна: аспекти праці. – 2010. – № 3. – С. 3–9.

References

1. KМУ (2000) “Resolution “About the formation of the Ukrainian Fund for Social Investments”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show> (Accessed 12 June 2017)

2. Social Entrepreneurship Lending in partnership with WNISEF [Online], available at: <https://www.oschadbank.ua/ua/business/loans/socializing/> (Accessed 12 June 2017)
3. Social Impact Investment Taskforce [Online], available at: <https://www.gov.uk/government/groups/socialimpact-investment-taskforce> (Accessed 12 June 2017)
4. Social Impact Investment. OECD [Online], available at: <http://www.oecd.org/social/social-impact-investment.htm> (Accessed 12 June 2017)
5. Kolot, A.M. (2010). "Corporate social responsibility, social reporting and audit as modern institutions and technologies of social development ", *Ukrayina: aspekty` praci*, no. 3., pp. 3-9.

Стаття надійшла до редакції 24.06.17 р.